

Czym jest edukacja włączająca?

Edukacja włączająca, nazywana także inkluzyjną, jest to podejście w procesie kształcenia i wychowania, którego celem jest zwiększanie szans edukacyjnych wszystkim dzieciom i młodzieży poprzez zapewnianie im warunków do rozwijania indywidualnego potencjału i pełne włączenie w życie społeczne.

Wdrożenie edukacji włączającej w polskim systemie oświaty jest konsekwencją regulacji prawnych obowiązujących w Unii Europejskiej oraz ratyfikowanych przez Polskę międzynarodowych konwencji i porozumień, takich jak np. Deklaracja z Salamanki – Wytyczne dla Działań w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych i Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Dostępna szkoła czyli jaka?

Założeniem edukacji włączającej jest stworzenie każdemu dziecku i uczniowi warunków zapewniających pełne uczestnictwo w procesie uczenia się, również uczniom z niepełnosprawnościami, doświadczającym różnorodnych trudności np. związanych ze stanem zdrowia, predyspozycjami psychicznymi lub fizycznymi, z aktualnie przeżywaną sytuacją kryzysową, jak i wynikającymi z zaniedbań środowiskowych.

Szkoła dostępna dla wszystkich to szkoła, w której dostosowywane są procesy edukacyjne i wychowawcze do rozpoznanych potrzeb i możliwości uczniów. To szkoła, która zatrudnia kompetentną i wykwalifikowaną kadre, posiada odpowiednie wyposażenie i zapewnia dostępność architektoniczną, informacyjną i komunikacyjną dla wszystkich uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W celu zwiększenia dostępności specjalistycznego wsparcia w przedszkolach i szkołach w związku z rosnącą liczbą dzieci i uczniów potrzebujących pomocy, wprowadzono w 2022 roku standaryzację zatrudniania nauczycieli pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów lub terapeutów pedagogicznych.

Szczegółowe zadania nauczycieli specjalistów określone są m.in. w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2022 r. w sprawie wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1610).

Uczniowie posiadający orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego

Uczniowie niepełnosprawni, niedostosowani społecznie i zagrożeni niedostosowaniem społecznym objęci są w szkole kształceniem specjalnym, co oznacza, że mają zapewnioną specjalną organizację nauki oraz metody pracy odpowiednie do ich możliwości i potrzeb. Zespół nauczycieli i specjalistów szkolnych na podstawie rozpoznanych potrzeb i możliwości dziecka oraz we współpracy z jego rodzicami dokonuje Wielospecjalistycznej Oceny Poziomu Funkcjonowania Ucznia (WOPFU) i opracowuje Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny (IPET). W szkole organizowane są dla uczniów objętych kształceniem specjalnym zajęcia rewalidacyjne, socjoterapeutyczne lub resocjalizacyjne,

a pracujący z uczniami nauczyciele i specjaliści zobligowani są do realizacji zaleceń wskazanych w orzeczeniu wydanym przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Szczegółowe wskazania dotyczące organizacji kształcenia specjalnego określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2020 r. poz. 1309).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w szkole każdemu uczniowi, u którego stwierdzono potrzebę wsparcia, niezależnie od tego, czy posiada opinię lub orzeczenie poradni psychologiczno-pedagogicznej. Wdrożenie działań pomocowych może wynikać nie tylko z inicjatywy nauczycieli i specjalistów, ale również rodzice ucznia mogą zgłosić potrzebę objęcia ich dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną.

W celu zapewnienia wysokiej jakości wsparcia psychologiczno-pedagogicznego nauczyciele i specjaliści systematycznie oceniają efektywność udzielonej pomocy i formułują wnioski dotyczące dalszych działań mających na celu poprawę funkcjonowania ucznia.

Szczegółowe regulacje związane z pomocą psychologiczno-pedagogiczną zawarte są w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2023 r. poz. 1798).

Zapewnienie wszystkim uczniom wysokiej jakości kształcenia to cel edukacji włączającej.

Obecnie prawie w każdej szkole uczy się dziecko posiadające ww. orzeczenie, dzieci posiadające opinię o specyficznych trudnościach w uczeniu się lub inną opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej. Są też dzieci nieposiadające żadnej opinii, jednak wymagające pomocy psychologiczno-pedagogicznej z różnych przyczyn, np. trudnej sytuacji rodzinnej. Wszyscy ci uczniowie to dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W jednej szkole i klasie mają prawo uczyć się m.in. dzieci szczególnie uzdolnione i z niepełnosprawnością intelektualną, dysleksją rozwojową, przewlekłą chorobą lub zaburzeniami zachowania.

Obecnie w szkołach jest około 30% uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Wszyscy nauczyciele muszą mieć świadomość, że dzieci z niepełnosprawnością potrzebują stałego kontaktu z rówieśnikami (obserwowania relacji, naśladowania, włączania do działań, podejmowania decyzji, integracji, nauki empatii i asertywności, doświadczania różnych emocji, uczuć, zwycięstw, porażek jako inwestycji w przyszłość, przygotowania do dorosłego życia). Kontakt z dziećmi w czasie przerwy między zajęciami lub w czasie zajęć specjalistycznych czy rozwijających zainteresowania nie wystarcza. Wartością jest stałe przebywanie dziecka w różnorodnej grupie klasowej i szkolnej.

Ważne - szkoły zapewniają:

- integrację uczniów ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z uczniami pełnosprawnymi,
- przygotowanie uczniów niepełnosprawnych do samodzielności w życiu dorosłym.

Dziecko posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ma niezbywalne prawo do:

- nauki w szkole ogólnodostępnej znajdującej się najbliżej miejsca zamieszkania;
- zindywidualizowanego procesu kształcenia pozwalającego uczniowi odnieść sukces na miarę jego możliwości (nauczyciele nie porównują dziecka z niepełnosprawnością do rówieśników, stawiają mu natomiast odrębne cele edukacyjne zgodne z jego możliwościami psychofizycznymi, uwzględniając konieczność przygotowania dziecka do samodzielności w dorosłym życiu i integrację z rówieśnikami);
- dostosowanego programu wychowania przedszkolnego i programu nauczania (jest to stosunkowo nowy przepis, wcześniejsze zakładały bowiem dostosowanie tylko w odniesieniu do wymagań edukacyjnych; obecnie nauczyciele dostosowują także program nauczania, co pozwala na opracowanie dla danego ucznia koniecznych do spełnienia wymagań edukacyjnych na poszczególne oceny śródroczne i roczne – w taki sposób, aby dziecko mogło sprostać tym wymaganiom edukacyjnym);

Istotne jest, iż dzieci z niepełnosprawnością sensoryczną (wzrok, słuch), ruchową, w tym z afazją, intelektualną w stopniu lekkim, autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, realizują podstawę programową kształcenia ogólnego taką samą jak pełnosprawni rówieśnicy.

Dyrektor szkoły może zwolnić ucznia z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, z nauki drugiego języka obcego nowożytnego do końca danego etapu edukacyjnego na wniosek rodziców albo pełnoletniego ucznia oraz na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, z którego wynika potrzeba zwolnienia ucznia z nauki drugiego języka obcego nowożytnego. Dyrektor szkoły może też zwolnić ucznia z wadą słuchu lub z głęboką dysleksją rozwojową z nauki drugiego języka obcego nowożytnego na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, z której wynika potrzeba zwolnienia z nauki tego języka obcego nowożytnego.

Istotne jest, czy dziecko rozwija się zgodnie z planowanymi działaniami, z uwzględnieniem jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych (strefa najbliższego rozwoju), a także czy jest szczęśliwe w szkole i chętnie do niej uczęszcza. Kwestia ta powinna podlegać stałej obserwacji i ocenie nauczycieli. Nauczyciele w szkołach ogólnodostępnych otrzymują bardzo ważną wskazówkę od rodziców dziecka. Rodzice wybierają szkołę ogólnodostępną, ponieważ oczekują, że ich dziecko będzie uczyło się wspólnie z rówieśnikami. Szkoła ma zatem obowiązek respektować prawo dziecka z niepełnosprawnością do zindywidualizowanego procesu kształcenia i uszanować prawo rodziców do wyboru właśnie tej szkoły. W związku z tym nauczyciele powinni dążyć to tego, aby uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym uczył się zawsze razem z rówieśnikami. Wspólny udział w zajęciach edukacyjnych umożliwi dziecku nabywanie umiejętności w obszarach: osobistym i komunikacji społecznej, które są osią wszystkich działań edukacyjnych wobec ucznia z ww. niepełnosprawnością.

W przepisach prawa wprowadzono obowiązek zespołowego planowania pracy z dzieckiem z niepełnosprawnością i oceny poziomu jego funkcjonowania. Jest to ważne ze względu na konieczność podjęcia przez nauczycieli wspólnych, jednolitych działań mających na celu poprawę funkcjonowania dziecka w szkole, np. wszyscy nauczyciele będą przywiązywali

wagę do organizowania takich sytuacji edukacyjnych, aby dziecko niepełnosprawne w jak najszerszym zakresie komunikowało się z rówieśnikami i podejmowało samodzielne działania w sytuacjach społecznych. Zespół tworzą nauczyciele i specjaliści pracujący w szkole z dzieckiem z niepełnosprawnością. Ich zadaniem jest opracowywanie lub modyfikowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego i dokonywanie co najmniej dwa razy w roku szkolnym wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia.

Problemy edukacyjne dziecka mogą wynikać nie tylko z czynników tkwiących w nim samym, ale także z tych uwarunkowań, które składają się na kontekst edukacyjny, w jakim ono funkcjonuje. Przyczyny trudności mogą także być związane ze specyfiką grupy rówieśniczej, postawą nauczyciela, rodziców.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny opracowuje zespół nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem lub uczniem wymagającym stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy i posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny opracowywany jest dla:

- dzieci lub uczniów z niepełnosprawnością: niesłyszących, słabosłyszących, niewidomych, słabowidzących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, i z niepełnosprawnościami sprzężonymi;
- uczniów niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

<https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=24186>

<https://www.youtube.com/watch?v=6fSiq-Oibhk&t=19s>

Bibliografia:

Barbara Łaska – „Prawo oświatowe a edukacja włączająca”.